

13. Бондаренко В. Туризм узяли на гарантію. Дзеркало тижня. 28 листопада 2003 р. № 46.
14. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>
15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» від 19 жовтня 2010 р. № 2608-VI. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2608-17>
16. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р. № 222-VIII. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
17. Герасименко В. Ліцензування туристичної діяльності в Україні у контексті міжнародного досвіду. Журнал європейської економіки. 2011. Том 10 (№ 4). С. 405–417. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/310>
18. Безнощенко К. Ліквідація Державного агентства України з туризму та курортів. Теоретична та практична доцільність. Взгляд юриста. Юридический блог компании Jurimex. URL: <http://jurblog.com.ua/2014/10/likvidatsiya-derzhavnogo-agentstva-ukrayini-z-turizmu-ta-kurortiv-teoretichna-ta-praktichna-dotsilnist/>

УДК 343.2 (045)

СТАН ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СЕПАРАТИЗМУ

STATE OF THEORETICAL RESEARCH OF PROBLEM OF SEPARATISM

Стиранка М.Б.,

*адвокат, аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті аналізується стан теоретичного дослідження проблеми сепаратизму; наведено основні дискусійні положення та їх прихильників. Надається характеристика доктринальних підходів до категорії «сепаратизм» у контексті захисту територіальної цілісності та протидії сепаратизму в Україні. Стверджується, що на сучасному етапі розвитку держави бракує адекватного механізму протидії сепаратизму.

Ключові слова: сепаратизм, територіальна цілісність, кримінально-правова охорона, національна безпека, протидія, кримінально-правова відповідальність, злочин.

В статье анализируется состояние теоретического исследования проблемы сепаратизма; приведены основные дискуссионные положения и их сторонники. Дается характеристика доктринальных подходов к категории «сепаратизм» в контексте защиты территориальной целостности и противодействия сепаратизму в Украине. Утверждается, что на современном этапе развития государства не хватает адекватного механизма противодействия сепаратизму.

Ключевые слова: сепаратизм, территориальная целостность, уголовно-правовая охрана, национальная безопасность, противодействие, криминально-правовая ответственность, преступление.

The article deals with the state of theoretical research of problem of separatism; it is selected substantive debatable provisions and their supporters. The characteristic of doctrinal approaches to the category of separatism in the context of protecting the territorial integrity and countering separatism in Ukraine is given. Conclusions are drawn that on the modern stage of state development there is no adequate mechanism of separatism countering in Ukraine.

Key words: separatism, territorial integrity, legal protection, national security, countering, criminal and legal liability, crime.

Постановка проблеми. Анексія Криму, самопроголошення так званих ЛНР та ДНР, численні напади на Маріуполь та інші аналогічні події в Україні, які мають місце з кінця 2013 року і дотепер, диктують нагальність наукового осмислення кримінально-правової характеристики сепаратизму. У ЗМІ ці події називають по-різному: від спроби реалізації права нації на самовизначення, націоналізму до сепаратизму, тероризму. Вочевидь, що таке різноголосся щодо оцінки (щоправда, неофіційної) пов'язані не лише із приналежністю тих чи інших осіб до відповідної сторони конфлікту, а також із відсутністю єдиного правового підходу.

Втім було б перебільшенням стверджувати, що сепаратизм – данина саме нашим дням. Так, наприкінці 1990 року депутати трьох обласних рад (Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської) у Львівській Опері провели Галицьку Асамблею, яку інколи сприймали як свідчення сепаратистських намірів галичан. Хоча сам ініціатор згаданих подій В.М. Чорновіл зазначав, що Галицька Асамблея не мала під собою державотворчого підґрунтя. Показовими є також і події 2004 року. Так, надзвичайна сесія доручила главі Харківської облдержадміністрації Є. Кушнаріву зайнятися створенням в Україні Південно-Східної автономної республіки. Звучали також заклики до відокремлення окремих областей від України і входження

до складу Росії чи створення окремої держави (Південно-Східної держави). Отже, запізніла і неадекватна реакція на тодішні події перенесла сепаратистські тенденції із латентної форми у відкриту, створивши середовище для численних злочинних діянь нині.

Відповідно до ст. 7 ЗУ «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV прояви сепаратизму є одними з основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, а також стабільності в суспільстві [1]. Сепаратистські процеси підривають основи громадянського миру в державі, знижують її міжнародний престиж, ставлять під сумнів легітимність центральної влади, призводять до кризи загальнодержавної політики та, створюючи загрозу державному суверенітету, підривають територіальну цілісність держави, оскільки безпосередньо пов'язані з питанням зміни її кордонів та утворенням нових держав. Окрім того, прояви сепаратизму сприяють росту злочинності в державі, зокрема екстремізму, тероризму, а також порушують політичні та соціально-економічні права громадян.

Цілком очевидно, що пошук шляхів протидії сепаратизму кримінально-правовими засобами потребує визначення стану розробленості цього питання з метою визначення напрямів подальших наукових розвідок, оскільки «без аналізу розвитку науки кримінального права не мож-

на розвивати і рухати саму науку, а відповідно, вдосконалювати законодавство, виправляти недоліки правозастосовної практики» [2, с. 46].

Стан опрацювання. За предметною галуззю проведених досліджень та формою викладення матеріалу їх можна розділити на дисертаційні дослідження, монографії, цикли статей, доповіді на конференціях, які присвячені формам вияву сепаратизму, причинам його виникнення та розвитку як соціально-політичного явища, міжнародно-правовим та конституційно-правовим основам його протидії, а також особливостям кримінальної відповідальності за прояви сепаратизму. Вивчені джерела можна поділити на три групи.

Перша група наукових робіт охоплює праці з конституційного права, політології, соціології, міжнародного права, оскільки вирішення питань кримінальної відповідальності за сепаратизм є можливим лише на засадах міждисциплінарного дослідження з позицій різних дисциплін. Це пов'язано з тим, що в рамках цих галузей знань були розпочаті наукові розвідки в частині з'ясування поняття сепаратизму, його форм, причин та умов виникнення тощо. Зокрема, йдеться про праці таких вітчизняних науковців, як: О.А. Агарков, К.М. Вітман, В.А. Горенкин, Н.В. Горло, В.В. Дівак, І.О. Кресіна, А.А. Коваленко, І.Й. Магновський, В.С. Наконечний, В.В. Рахмайлов, О.О. Резнікова, Л.С. Сталенна, О.О. Цебенко, В.Я. Явір та інших. Цінність робіт цих науковців зумовлена тим, що в них аналізується сепаратизм в аспекті його типологічних характеристик, здійснюється аналіз ефективності застосування окремих методів і способів його протидії, осмислюються його філософські, конфліктологічні та політичні основи, досліджується міжнародний досвід застосування силових і ненасильницьких методів урегулювання сепаратистських конфліктів.

Друга група наукових досліджень охоплює роботи, які стосуються питань кримінально-правової протидії злочинам проти основ національної безпеки України. Ці праці представлені такими вченими, як: С.І. Афанасенко, В.О. Глушков, І.В. Зозуля, В.К. Матвійчук, Л.В. Мошняга, В.О. Навроцький, М.А. Рубашенко, Р.Л. Чорний та ін. Водночас не можна оминути увагою докторську дисертацію О.А. Чувакова [3], в якій автором детально проаналізовано поняття та види злочинів проти основ національної безпеки та показано шляхи вдосконалення кримінально-правової охорони в цій частині. Загальні характеристики злочинів проти конституційних основ національної безпеки України, а також аналізу їх об'єктивних та суб'єктивних ознак присвячені також дисертаційні роботи Л.В. Мошняги [4], Д.О. Олейнікова [5]. Слід віддати належне монографічному дослідженню О.Ф. Бантишева та О.В. Шама-ри [6] щодо юридичного аналізу складів злочинів проти основ національної безпеки та їх кваліфікації.

Нарешті третя група наукових праць безпосередньо присвячена аналізу питань кримінальної відповідальності за сепаратизм. У наш час деякі аспекти вказаної проблеми розглядали у своїх працях: В.С. Батиргареева, Д.С. Зоренко, Ю.В. Луценко, Н.М. Парасюк, С.Ю. Плещікий, О.В. Попович, А.В. Савченко, Г.В. Татаренко та ін. Очевидно, що здійснені дослідження мають важливе значення як для сучасної науки, так і для практики. Однак, як правило, положення, що стосуються питань кримінальної відповідальності за сепаратизм, у таких роботах носять констатувальний або фрагментарний характер, в окремих випадках – розкривається зміст ознак складів відповідних злочинів; аналізуються особливості звільнення від кримінальної відповідальності за сепаратизм тощо.

Водночас не можна не згадати монографічне дослідження М.А. Рубашенка, яке присвячене питанням кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Цим автором проаналізовано ознаки складу злочину, передбаченого ст. 110 КК

України, а також досліджено питання його кваліфікації та диференціацію відповідальності [7].

Таким чином, **метою** цієї статті є вивчення стану теоретичного дослідження проблем кримінальної відповідальності за сепаратизм.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на те, що питання кримінальної відповідальності за сепаратизм у кримінально-правовій науці недостатньо досліджене, однак наявні окремі висновки чи пропозиції є дискусійними, показують широку гаму позицій, що «небезпечно для правозастосування, проте природно для науки» [8, с. 995].

За традицією, що склалася у теорії кримінального права, насамперед, необхідно окреслити загально визнані положення. Не викликає заперечень той факт, що сепаратизм є однією з найбільш складних та гострих проблем сучасності, оскільки дестабілізує соціально-політичну обстановку на всій території держави, безпосередньо пов'язаний з питаннями її існування, зміною кордонів та утворенням нових держав [9, с. 5; 10, с. 2]. За своєю суттю діяльність так званих ДНР та ЛНР є злочинною і має ознаки сепаратизму, оскільки вона спрямована на зміну меж території або державного кордону України [9, с. 6; 11, с. 392–393]. Одноставною є позиція, що фінансування дій, учинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, вчиняється виключно в активній формі – діях [12, с. 274; 13, с. 199]. Усталеною є теза про те, що суб'єктивна сторона посягання на територіальну цілісність і недоторканність України характеризується виною у формі прямого умислу [14, с. 12; 6, с. 128].

У подальшому слід розглянути положення, які неоднозначно висвітлені у кримінально-правовій літературі. Не знайшло єдиного вирішення питання, які суспільно небезпечні дії охоплюються поняттям «сепаратизм». У його вирішенні можна виділити принаймні три підходи: дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110 КК України), а також дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади [13, с. 197; 15, с. 67]; умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України [10, с. 5–6]; фактично всі злочини проти основ національної безпеки України [16, с. 82].

У літературі висловлюється думка, що територіальна цілісність держави означає непорушність її кордонів і недоторканність території [17, с. 30; 18, с. 7]. Інші ж вважають, що недоторканність є ширшою за цілісність, оскільки, порушуючи недоторканність території, держави не завжди мають на меті відторгнути її частину. Посягання на цілісність держави може бути здійснене і без формального порушення недоторканності і бути наслідком підтримки сепаратистів [19, с. 25; 20, с. 12].

Дискусійним є питання: чи у кваліфікації публічності закликів акцентується увага на спрямованості та кількісній характеристиці адресата закликів (скеровані до невизначеної кількості осіб, окремих груп людей) [21, с. 464; 6, с. 83–84], чи також ще й на обстановці закликів [23, с. 17; 22, с. 31]. Не існує єдності позицій щодо питання скільком формам об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 110 КК України, притаманна спеціальна мета. У цьому плані має місце дуалізм. Перша позиція полягає у тому, що відповідна мета притаманна першим двом формам скоєння злочину [23, с. 45; 24, с. 11]. Друга позиція – усім формам скоєння злочину [25, с. 16; 6, с. 128].

Неоднаково вирішуються питання щодо форм скоєння злочину, передбаченого ст. 110-2 КК України. Відмінності полягають у тому, що одні автори відстоюють позицію, що форми фінансування необхідно виділяти залежно від

форми самого забезпечення з урахуванням лінгвістичного способу тлумачення (фінансування у формі фінансового забезпечення; у формі матеріального забезпечення) [26, с. 189; 27, с. 81]; інші виділяють відповідні форми залежно від того, які дії фінансуються (з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; з метою зміни меж території або державного кордону України) [28, с. 100; 23, с. 52].

Однак багато питань досі залишаються невирішеними або описані поверхнево, зокрема: який зміст та обсяг поняття «сепаратизм»; яким чином право народів і націй на самовизначення має кореспондувати з правом на терито-

ріальну цілісність держав; чи є відмінність між загальноприйнятим визначенням поняття сепаратизму та кримінально-правовим; чи виступає деволуція (автономізація) однією з його форм; чи існує доцільність у виокремленні в окремий склад злочину «фінансування сепаратизму» (ст.110-2 КК України).

Висновки. Таким чином, короткий огляд кримінально-правової літератури засвідчує, що питання кримінальної відповідальності за сепаратизм досі є не досить висвітленими, наявні дослідження мають фрагментарний та дискусійний характер, а відтак потребують детального аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Хилюк С.В. Наука кримінального права України (особлива частина) характерні риси та перспективи розвитку. Життя і право. 2005. № 3. С. 45–50.
3. Чуваков О.А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: дис. к. ю. н. Спец.: 12.00.08 кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Одеса. 2017. 532 с.
4. Мошняга Л.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України: автореф. дис. к. ю. н. Спец.: 12.00.08 кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Харк. нац. ун-т внутр. справ. X. 2011 р. 20 с.
5. Олейніков Д.О. Суб'єктивна сторона злочинів проти основ національної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2014. 242 с.
6. Бантішев О.Ф., Шамара О.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-є вид., перероб. і допов. Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.
7. Рубашенко М.А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: монографія. X.: Право, 2016. 288 с.
8. Яремко Г.З. Стан теоретичного дослідження проблем кримінально-правових банкетних диспозицій. Форум права. 2010. № 4. С. 993–1002.
9. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України: аналіт. доп. / О.О. Резнікова, А.О. Місюра, С.В. Дрьомов, К.Є. Войтовський. К.: НІСД, 2016. 52 с. (Сер. «Національна безпека», вип. 12).
10. Сталенна Л.С. Регулювання правових відносин щодо протидії сепаратизму в Україні. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 4 (51). С. 1–8.
11. Явір В.Я. Основні прояви сепаратизму в сучасній Україні. Держава і право. Вип. 64. 2016 р. С. 391–397.
12. Шакун В.І., Грудзур О.М. Злочини проти основ національної безпеки України (Розділ I Особливої частини). С. 269–286. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. О.М. Дзужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
13. Татаренко Г.В. Дискусійні питання кримінальної відповідальності за дії, пов'язані з сепаратизмом. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2016. № 31. С. 195–203.
14. Гуторова Н.А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Раздел II. Преступления против основ национальной безопасности Украины. Весы Фемиды (Журнал в журнале). 2014. № 3–4. С. 5–16.
15. Батиргареева В.С., Нетеса Н.В. Щодо проблеми визначення кримінально-правових форм сепаратизму. Право і безпека. 2014. № 1. С. 65–69.
16. Савченко А.В. Сучасний сепаратизм: кримінально-правовий зміст. Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка): тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листопада 2014 р.). / ред. кол.: В.В. Черней, М.В. Костицький С.Д., Гусарев, С.С. Чернявський та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ. 2014. С.79–83.
17. Мошняга Л.В. Принципи криміналізації діянь проти конституційних основ національної безпеки України. Право і безпека. 2012. № 1. С. 27–31.
18. Федоров В.П. Обеспечение суверенитета и территориальной целостности государства. История государства и права. 2008. № 14. С. 7–9.
19. Остроухов Н.В. Территориальная целостность государств в современном международном праве и ее обеспечение в Российской Федерации и на постсоветском пространстве: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2010. 61 с.
20. Гудков А.В. Принцип территориальной целостности государства в решениях судов (на примере Российской Федерации, США, Канады, Турции, Молдовы): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Рос. акад. правосудия. Москва, 2008. 22 с.
21. Дьяков С.В. Преступления против основ конституционного строя и безопасности государства. Уголовное право России. Т.2. Особенная часть: учеб. / под. ред. А.Н. Игнатова и Ю. А. Красикова. М.: НОРМА. 2000. 267 с.
22. Матвійчук В.К. Об'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 109 КК України. Юридична наука. 2013. № 12. С. 28–43.
23. Сичевський В.В., Харитонов Є.І., Олейніков Д.О. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) X.: Право, 2016. 232 с.
24. Лантінов Я.О., Даньшин М.В. Злочини проти основ національної безпеки України: альбом схем / за заг. ред. Я.О. Лантінова. X.: Харків юридичний, 2012. 24 с.
25. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 496 с.
26. Рубашенко М.А., Салтиков С.М. Проблеми об'єктивної сторони фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 1. С.188–192.
27. Попович О.В. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 110-2 КК України: проблеми конструювання та шляхи вдосконалення. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Випуск 6. Том 3. С. 79–83.
28. Черный Р.Л. Общеизвестно опасное деяние в составе преступления, предусмотренного ст. 110-2 Уголовного кодекса Украины: проблемы толкования и совершенствования законодательства. Legea si viata. 2015. № 3/2. С. 99–103.